

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, факультет № 6

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
із навчальної дисципліни «Методологія дисертаційного дослідження
та мовні особливості наукового стилю»
обов'язкових компонент
освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

011 «Освітні, педагогічні науки»
(011 «Educational, pedagogical sciences»)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
30.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
25.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
29.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол від 25.08.2023 р. № 9)

Розробник:

Старший викладач, кандидат філологічних наук Овчинников Михайло Олексійович

Рецензенти:

1. Доцент кафедри українознавства факультету № 2 ХНУВС, кандидат філологічних наук, доцент Перцева Вікторія Анатоліївна.
2. Професор кафедри соціальних, гуманітарних та правових дисциплін Харківського державного університету харчування та торгівлі, кандидат філологічних наук, доцент Руденко Світлана Миколаївна.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
1.1 Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю
	Всього	з них:				
		лекції	семінарські заняття	практичні заняття	самостійна робота	
Семестр № 1						
Тема № 1. Поняття наукового дослідження та вимоги до нього.	12	4	-	4	4	Екзамен
Тема № 2. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Науковий текст як форма існування наукових знань.	12	4	-	4	4	
Тема № 3. Структура й логіка наукового дослідження.	12	4	-	4	4	
Тема № 4. Інформаційне забезпечення наукового дослідження.	10	2	-	2	6	
Тема № 5. Стаття як самостійний науковий твір.	10	2	-	2	6	
Тема № 6. Основи компресії наукового тексту.	12	2	-	2	8	
Тема № 7. Морфологічні та синтаксичні особливості наукового стилю.	12	2	-	4	6	
Тема № 8. Основні аспекти наукової комунікації.	10	2	-	2	6	
Усього за семестр № 1:	90	22		24	44	

1.2 Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю
	Всього	з них:				
		лекції	семінарські заняття	практичні заняття	самостійна робота	
Семестр № 1						
Тема № 1. Поняття наукового дослідження та вимоги до нього.	12	2	-	2	8	Екзамен
Тема № 2. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Науковий текст як форма існування наукових знань.	10	2	-	-	8	
Тема № 3. Структура й логіка наукового дослідження.	12	2	-	2	8	
Тема № 4. Інформаційне забезпечення наукового дослідження.	10	2	-	-	8	
Тема № 5. Стаття як самостійний науковий твір.	12	-	-	2	10	
Тема № 6. Основи компресії наукового тексту.	12	-	-	2	10	
Тема № 7. Морфологічні та синтаксичні особливості	12	-	-	2	10	

наукового стилю.						
Тема № 8. Основні аспекти наукової комунікації.	10	-	-	-	10	
Усього за семестр № 1:	90	8	-	10	72	

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1. Функціональний стиль мови. Стилї сучасної української літературної мови.

Навчальна мета заняття: нагадати й узагальнити знання аспірантів у сфері функціональних стилів мовлення, проаналізувати мовні та позамовні фактори формування функціональних стилів.

Час проведення – 2 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття мовного стилю.
2. Мовні та позамовні фактори формування функціональних стилів.
3. Система функціональних стилів сучасної української мови.
4. Науковий стиль сучасної української мови.
5. Мовні норми.
6. Стилїстичні помилки.

Методичні вказівки

Розглядаючи питання про поняття мовного стилю, зверніть увагу на те, що слово “стиль” є багатозначним і реалізує поняття різних сфер людських знань і діяльності: це і мовний стиль, і стиль твору, і стиль письменника, і стиль одягу, і стиль в архітектурі, і стиль поведінки, і стиль роботи тощо. Що ж до мовного стилю, то в сучасній лінгвістиці термін “стиль” уживається переважно в значенні “функціональний стиль мови” . Стиль – різновид літературної мови (її функціональна підсистема), що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і має особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматичних форм, типів речення тощо).

При висвітленні другого питання розкажіть про те, що на формування стилю впливають мовні та позамовні (екстралінгвальні) чинники (фактори). Існування функціональних стилів зумовлюється особливостями функціонування мови в певній комунікативній сфері. Комунікативна сфера – це така ділянка соціальної мовної комунікації, у якій мовлення набуває специфічних стильових рис. Традиційно основними сферами комунікації називають: суспільно-політичну діяльність, науку та освіту, адміністративно-виробничу діяльність, масову інформацію, сферу побуту. Крім комунікативної сфери, усякий функціональний стиль формується під впливом інших позамовних чинників, а саме: форми вияву мови (усна чи писемна), виду мовлення (діалог чи монолог), способу комунікації (масова чи особиста) та ін. Серед позамовних чинників комунікативна сфера є базовим

компонентом, а інші (тема повідомлення, ситуація спілкування, характеристика мовця та адресата) доповнюють позамовну основу певного стилю.

Мовною ж основою стилю є сукупність певним чином узгоджених мовних засобів. Стилi рiзняються кiлькiсними показниками вживання мовних одиниць, принципами їх вибору i поєднання вiдповiдно до сфер спілкування, а також можливістю або неможливістю вживання певних елементів та конструкцій. Основу кожного стилю становлять нейтральні мовні засоби, з якими взаємодіють стилістично забарвлені мовні одиниці.

Починаючи розгляд питання про систему функціональних стилів сучасної української мови, передусім треба з'ясувати основні функціональні стилі: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, розмовний, конфесійний та епістолярний.

Переходячи до характеристики наукового стилю сучасної української мови, слід відзначити, що **науковий стиль** – функціональний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі освіти і науки.

Підстилі наукового стилю:

Власне науковий (жанри: монографія, стаття, дисертація, наукова доповідь, повідомлення, тези, реферат);

Науково-популярний (жанри: нарис, стаття, книга, лекція);

Науково-навчальний (жанри: посібник, підручник, словник, лекція, реферат).

Сфера використання: наукова діяльність в академічних, науково-дослідних інститутах, лабораторіях, вузах, наукових видавництвах.

Функціональна спрямованість: активізація логічного мислення адресата.

Мовна функція: інтелектуально-комунікативна.

Стильові риси: об'єктивність, логічність, доказовість, узагальненість, дохідливість, точність, традиційність викладу.

Форми існування, жанри: наукові монографії, статті, дисертації, навчальні посібники, науково-популярна література; наукові доповіді, виступи, повідомлення, лекції.

Мовні ознаки:

Лексичні: загальнонаукова та спеціальна термінологія, абстрактна лексика; пряме однозначне використання багатозначних слів.

Морфологічні: використання дієслів із зазначенням теперішнього часу постійного, переважання іменникових форм, авторське “ми”.

Синтаксичні: структурна повнота, стереотипність, складнопідрядність.

Композиційно-мовленнєві: опис(статистичний чи динамічний); роздум (доведення - умовивід); цитування, схеми, графіки; аспектація (розділи, підрозділи, параграфи і т. д.).

Мовні норми. Використання мовних одиниць у текстах будь-яких стилів повинно відповідати мовним нормам. Літературна мова є вищою формою загальнонародної національної мови (на відміну від просторіччя та діалектів). Основною її ознакою є унормованість.

Мовна норма – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, закріплених у процесі суспільної комунікації.

Літературна мовна норма виконує важливі суспільні функції – вона забезпечує взаєморозуміння членів суспільства, полегшує процес спілкування. Мовні норми оберігають літературну мову від проникнення до неї суржику, сленгу, діалектизмів і всього того, що може розхитати, спотворити її структуру, вони є обов'язковими для всіх носії мови.

В українській літературній мові розрізняють такі норми: орфоепічні, акцентуаційні, орфографічні, лексичні, словотвірні, граматичні, пунктуаційні, стилістичні.

Необхідно зазначити про певну своєрідність стилістичної норми. Стилiстичні норми регулюють: а) відбір мовних засобів (чи відповідає мовна одиниця цьому стилю); б) сполучуваність їх між собою; в) співвідношення та частотність міжстильових та стилістично маркованих елементів. Порушення стилістичних норм веде до появи стилістичних помилок.

Стилiстичні помилки є одним з різновидів мовленнєвих помилок – порушень правил, норм і традицій у слововживанні, творенні граматичних форм, побудові синтаксичних конструкцій, а також порушень вимог стилістики і культури мовлення.

Різновиди мовленнєвих помилок: лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні.

1. Порушення семантичного критерію.

1.1. Неправильна лексична сполучуваність слів: *надавати* _ (*завдавати*) *прикроців*.

1.2. Порушення смислового поєднання одиниць: *Ми зустрілись в дискотеці, а розстались восени*.

1.3. Змішування паронімів: *Абонементна(абонентна) скринька*.

1.4. Вживання слів у невласливому значенні: *Бесараби є прототипами (антогоністами) Синиці*.

1.5. Вживання зайвих слів (плеоназм): *Передній фасад будинку*.

1.6. Вживання поряд спільнокореневих слів (тавтологія): *Зробити (виконати) велику роботу*.

1.7. Об'єднання на правах однорідних членів слів різного обсягу: *Любити різні фрукти і яблука*.

1.8. Об'єднання на правах однорідних членів слів різних частин мови: *Любити музику і малювати*.

1.9. Неправильний порядок слів: *Цікава поїздка на острови туристів> Цікава поїздка туристів на острови*.

2. Порушення функціонального критерію

2.1. Невласливе вживання просторіч та діалектизмів: *Організація дозвілля нашому керівництву по цимбалах*.

2.2. Невиправдане вживання книжної лексики: *Покупець запропонував знизити ціну*.

2.3. Лексичні анахронізми: *Богун одержав директиву (наказ) відступити*.

2.4. Невідповідність стилістичного забарвлення слова змістової фрази:
На блідій фізіономії чорніли брови.

3. Порухення естетичного критерію.

3.1. Мовні штампи: *З повною відповідальністю поставитися до назрілих питань.*

3.2. Штучна експресивність: *Українська мова – запашна гілка червоної калини.*

3.3. Немилозвучність висловлювання внаслідок нагромадження однакових звуків (какофонія): *Часто втрачати почуття часу.*

3.4. Нагромадження одних і тих частин мови: *Розв'язання питання підвищення ефективності навчання.*

3.5. Одноманітність у побудові речень.

3.6. Невдала довжина фраз.

Питання для самоперевірки:

1. Якою є природа мовних стилів?
2. З'ясуйте принципи та критерії виділення функціональних різновидів мовлення (функціональних стилів).
3. Назвіть основні функціональні стилі сучасної української мови.
4. Дайте загальну характеристику наукового стилю.
5. Поясніть особливості стилістичних норм.
6. Наведіть приклади стилістичних помилок.

Теми рефератів:

1. Функціональні стилі сучасної української мови.
2. Сучасна українська літературна мова, її норми та стилі.
3. Мова професійного спілкування як функціональний різновид української літературної мови.
4. Джерела української літературної мови.
5. Науковий стиль сучасної української літературної мови.
6. Художній стиль сучасної української літературної мови.
7. Офіційно-діловий стиль сучасної української літературної мови.

Література:

16, 19 (с. 21-48), 22, 24 (с. 34-62), 26, 47, 54

Тема № 2 (1). Науковий стиль української мови: загальна характеристика і специфічні риси.

Навчальна мета заняття: узагальнити знання аспірантів щодо особливостей наукового стилю української мови.

Час проведення – 2 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Основні поняття наукового стилю.
2. Функції наукового стилю.
3. Підстили та жанрові різновиди наукових стилів.

Методичні вказівки

Науковий стиль – функційний різновид літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти й реалізується у спеціалізованих текстах різних жанрів.

Функції наукового стилю:

1. Інформативна (повідомлення).
2. Епістемічна (наукове тлумачення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань).
3. Комунікативна (передавання спеціальної інформації).
4. Перформативна (встановлення певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу).
5. Гносеологічна (пізнавальна, спрямована на розширення знань).
6. Когнітивна (отримання нового знання).
7. Впливу (прагнення автора переконати читачів (слухачів) у правильності своєї позиції).
8. Аргументованого доказу (наведення доказів або фактів, які підтверджують істинність пояснення і думки).
9. Діалогічна (звернення автора до думки читача, зіставлення автором свого погляду з підходами, позиціями інших науковців).

Головні ознаки наукового стилю: інформативність, понятійність і предметність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки.

Правильність мовлення – це, з одного боку, його відповідність нормам сучасної української літературної мови, з іншого – правдивість, справедливість, точність поданої інформації. Отже, мовленнєва правильність – це правдивість, відповідність мовним, комунікативним, етичним нормам, комунікативно доречний вибір жанру, позитивна оцінка адресатом мовлення загалом (думки мовця, його логіки, аргументів тощо), а також доцільність застосування невербальних засобів. Мовна правильність – це дотримання мовних норм, іншими словами, показник нормативності мовлення.

Абстрагованість створюється шляхом широкого використання слів абстрактного й узагальненого значення: *здійснювати аналіз, піддавати критиці*.

Логічність виявляється в послідовності висловлювання, його доказовості й аргументованості, у побудові мовлення відповідно до законів логіки. Логічність мовлення має відповідати стратегії й тактиці спілкування (логіці комунікації). Логічність тексту повинна максимально полегшити його сприйняття слухачем або читачем. Ця ознака виявляється у повторях

ключових слів, уживанні однорідних членів речення із узагальнювальним словом, використанні вставних слів і словосполучень: *отже, перейдемо до ...*, *далі розглянемо ...*, *по-перше, по-друге, відповідно* та ін.

Точність мовлення є показником мовленнєвої майстерності її автора. Точним називають мовлення, у якому значення вжитих слів і словосполучень співвіднесено зі змістовою й предметною сторонами мовлення. Це досягають, як правило, шляхом уживання термінів і слів у прямому значенні, уточнень у вигляді покликань, цитат, прізвищ, цифрових даних тощо, які аргументують наукові положення й посилюють об'єктивність та достовірність висловленого.

Ясності усного мовлення сприяють чітка дикція, логічне й фонетичне наголошування, правильне інтонування, спокійний і ввічливий тон. У письмовому мовленні – це членування тексту на абзаци, повтор ключових слів.

Об'єктивність викладу виявляється у зваженому оцінюванні ступеня дослідженості проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, в обґрунтованості результатів, наведенні експериментальних даних тощо.

Стислість автора наукового тексту - це вміння уникати непотрібних повторів, багатослів'я або мовної надмірності. („Думкам просторо, а словам тісно”).

Діалогічність виявляється у використанні проблемних питань, цитат, оцінних мовних засобів тощо.

Логічна послідовність наукової роботи передбачає такий спосіб викладу, за якого кожний наступний розділ органічно пов'язаний із попереднім; висловлена думка або теза в подальшому викладі конкретизується, доповнюється, поглиблюється.

Наукові тексти мають типову композицію жанрів: послідовне членування на розділи, параграфи, пункти, підпункти.

Науковий стиль поділяють на підстилі: власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний.

Основне призначення **власне наукового підстилю** – об'єктивувати наукові відомості й кінцеві результати аналітико-синтетичного перероблення даних.

Науково-популярний підстиль має на меті зацікавити науковою інформацією широке коло читачів, незалежно від їхнього рівня фахової підготовки.

Основні завдання та функції:

- подати нову наукову інформацію, обґрунтувати її істинність;
- ознайомити з основами наук у формі, яка б сприяла засвоєнню інформації як передумови подальшої пізнавальної діяльності у відповідній галузі;
- привернути увагу нефахівця до актуальних проблем певної науки.

Науково-навчальний підстиль виконує специфічну функцію – навчальну й посідає „проміжне” місце між власне науковим та науково-

популярним підстилями. Від першого він відрізняється дещо меншою суворістю викладу, меншою докладністю у покликанні на першоджерела, більшою спрощеністю системи доведень, спрямованої на більшу доступність інформації, обсяг якої визначає навчальна програма певного курсу. Від другого – меншою художністю і більшою послідовністю у викладі, строгістю.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке науковий стиль?
2. Функції наукового стилю?
3. Назвіть головні ознаки наукового стилю.
4. У чому полягає правильність мовлення?
5. Які підстили можна виділити в межах наукового стилю?

Література:

16, 19 (с. 21-48), 22, 24 (с. 34-62), 26, 43

Тема № 2 (2). Структурні особливості наукових робіт.

Навчальна мета заняття: узагальнити знання аспірантів щодо структурних особливостей наукових робіт.

Час проведення – 2 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Види наукових робіт.
2. Правила оформлення наукової роботи.
3. Загальні правила цитування і посилання на використані джерела.
4. Види рубрикації (традиційна, нова), правила нумерації сторінок.
5. Правила оформлення списку використаних джерел.

Методичні вказівки

Завдання 1. Виправте помилки в оформленні бібліографії. Запишіть правильно.

- 1) Н. А. Гричина Лобізм як інститут сучасної демократії: автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02 Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2009. – 19 С.
- 2) С. С. Вітвіцький, Р. С. Южека Міжнародний досвід розвитку інституту лобізму та проблема його легалізації в Україні - Вітвіцький С. С., Южека Р. С. / Молодий вчений. Юридичні науки - 2015. - №2. – с.734- 737.
- 3) Монографія Серьогін С. В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування – Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2014. – 124

С.

4) С. В. Васильєв Етапи формування цивільного процесуального законодавства України / . Васильєв С / Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : Серія Право. – 2012. – № 1000. - с. 243-248.

5) Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України Вісник Конституційного Суду України. — 2011. – № 4—5. – с. 122—130.

Завдання 2. Запишіть цитати вчених як речення:

- а) з прямою мовою;
- б) з непрямою мовою;
- в) зі вставленою конструкцією.

«Система судових доказів певної доби є найвірнішим мірилом розумового розвитку на даний момент, ознакою його дитячих літ та немочі або ж його змужнілості та зрілості в справі дослідження найважливішого різновиду правди, правди юридичної» (В. Спасович).

«Демістифікація радянства для масової свідомості обернулася втратою життєвого змісту, оскільки не була компенсована новим баченням і відчуттям національного призначення» (І. Дзюба).

«Законодавець установив судовий контроль за проведенням обшуку лише у житлі чи іншому володінні особи. У приміщеннях, що належать до державної форми власності, пошук необхідних предметів, документів тощо може відбуватися шляхом проведення в них огляду або тимчасового доступу. Проникнення державних службовців (слідчих, прокурорів) на державні підприємства, установи, організації не потребує судового контролю» (Л. М. Лобойко)

Завдання 3. Зробіть коротке повідомлення про наукове явище, яке не має в науці, що Ви вивчаєте, однозначного тлумачення (розуміння, пояснення). При побудові такого повідомлення використовуйте вставні та вставлені одиниці із значенням джерела інформації та конструкції з прямою мовою.

Завдання 4. Запишіть правильно текст, розкривши дужки:

Структура дипломної роботи(.)

(По, за)структур(і, ою) дипломна робота пови(н,нн)а складатися (із,з) таких частин:

- 1) *(Т,т)итульного аркуш(а,у);*
- 2) *(З,з)міст(а,у);*
- 3) *(У,в)ступ(а,у), (в,у)якому обґрунтову(ї.є)ться актуальність теми, її знач(уїсть,иість) для теорії та практики виклада(нн,н)я фахових дисциплін, визначаються мета дослідже(н,нн)я, його пр(и,е)дмет та об(’,ь)єкт;*

- 4) (О,о)сновної частини, яка поділя(є,ї)ться на теор(е,и)тичну та практичну. Теор(е,и)тична частина пер(е,и)дбачає аналіз та осмисле(н,нн)е опрац(ьо,о)ваної слухачем літератури (за,на) тем(ою,у) дослідже(н,нн)я, а також певні висновки (, –) які спонукають до здійснення н(е,и)обхідних (дослідницьких, дослідних) розвідок. (П,п)рактична частина (містить, вміщує) опис виконаного (дослідницького, дослідного) завда(н,нн)я та розробки навчально(-)методичних матеріалі(,-) викор(и,е)станих студентом (під час, на протязі) педагогічної практики;
- 5) (В,в)исновків, які (впливають, витікають) (із,з,зо) змісту дипломної роботи;
- 6) (С,с)писку вико(е,и)станих джерел;
- 7) (Д,д)одатків;
- 8) (обсяг, розмір) дипломної роботи – до 70-76 друкованих сторінок(,) або до 55 (рукописних, писемних, письменних).

Завдання 5. Поясніть, у якій частині вступу дисертаційної (дипломної, магістерської) роботи можна використати подані слова, словосполучення та речення. Побудуйте 5-6 речень з цими словами або словосполученнями, ураховуючи тематику Вашої курсової роботи:

а) розробити, обґрунтувати, з'ясувати, визначити, установити, виявити, вивчити, проаналізувати, описати, простежити, показати, охарактеризувати, уточнити;

б) до цього часу не була (не стала) предметом спеціального дослідження; немає спеціальних праць; певне коло питань ще не знайшло належного висвітлення; залишається низка нерозв'язаних питань; недостатній рівень опрацювання проблеми; досі немає узагальненої праці; вивчалися лише окремі питання; потребує глибокого й детального розгляду.

Питання для самоперевірки:

1. З якої сторінки починається нумерація сторінок у дисертаційній роботі?
2. Які питання з'ясовуються у вступі дисертаційної роботи?
3. Як нумерують розділи та підрозділи в основній частині дисертаційної роботи?
4. Який відсоток від загального обсягу роботи становлять висновки у дисертаційній роботі?
5. За допомогою яких слів вводяться цитати до наукової роботи?
6. Коли використовуються лапки при оформленні списку використаних джерел?
7. Яких берегів слід дотримуватися при оформленні тексту на сторінці А-4?

Література:

16, 19 (с. 21-48), 22, 26, 43

Тема № 2 (3). Особливості вживання форм іменних та дієслівних частин мови в науковому стилі.

Навчальна мета заняття: узагальнити знання аспірантів щодо особливостей вживання іменних та дієслівних частин мови в науковому стилі.

Час проведення – 2 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Прикметники в науковому мовленні.
2. Використання числівників у наукових текстах
3. Стилiстичнi особливостi займенника.
4. Дієслово та його форми у науковому стилі.

Методичні вказівки

Прикметники активно використовуються в текстах ділових паперів, що пояснюється насамперед потребою уточнити, конкретизувати зміст, чіткіше окреслити поняття, назване іменником; серед лексико-граматичних розрядів у діловому мовленні переважають відносні прикметники. Саме вони найбільш часто входять до термінологічних словосполучень, якщо до складу таких словосполучень входять якісні прикметники, то вони втрачають значення порівнювальної ознаки: *вищий сорт, старший лаборант, вища школа*.

Щодо присвійних прикметників (*Василя доповідь, Маринин звіт*), то у текстах документів вони вживаються рідко; значення індивідуальної віднесеності особі зазвичай передають формами родового відмінка іменників, напр.: *наказ ректора, скарга Глуценка, вказівка першого проректора*. Це не стосується усталених термінологічних словосполучень чи крилатих висловів: *архімедова спіраль, вейєрштрассова сигма-функція, карданова передача, езопівська мова*.

Щодо стилістичних особливостей цієї частини мови, то треба пам'ятати, що якісні прикметники (хоча і не усі) можуть називати ознаку предмета, виражену більшою чи меншою мірою порівняно з такою самою ознакою в іншому предметі чи в тому самому предметі, але в різні періоди його розвитку. Це виражається в різних ступенях порівняння – вищому (проста форма – *вищий*, складена форма – *більш (менш) високий*) та найвищому (проста форма – *найвищий*, складена форма – *найбільш (найменш) високий*).

У науковій мові перевагу віддають складеній формі ступенів порівняння.

При вживанні форм ступенів порівняння треба пам'ятати про

найбільш типові помилки:

- уживання форм вищого ступеня порівняння без прийменника *ВІД,ЗА* чи сполучників *НІЖ,ЯК, ПРОТИ*: *результати цього дослідження кращі за результати минулого експерименту*;
- поєднання простої та складеної форм вищого ступеня, напр.: *результати цього дослідження більш кращі за попередні*;
- творення найвищого ступеня порівняння за допомогою займенника *САМИЙ* (під впливом рос.: *самый високий*): *самий новий*, замість *найновіший, найбільш новий*

При відмінюванні прикметників необхідно звертати увагу на закінчення прикметників чоловічого та середнього роду: в науковому та діловому стилях у формах місцевого відмінка однини таких слів перевага надається закінченню **–ому**: *на валютнім гнучкīm курсі – на валютному гнучкому курсі*.

Використання числівників можливо в будь-якому стилі, якщо виникає потреба позначити кількість предметів, абстрактне число чи порядок предметів при лічбі. Проте, уживаючи числівники в непрямих відмінках, варто пам'ятати: числівники від *п'яťох* до *десяťох*, числівники другого десятка, а також назви десятків (від *двадцятьох* до *вісімдесяťох*) мають паралельні форми словозміни. У сучасному мовленні домінують вторинні відмінкові форми із закінченням **–ох, -ом**: *п'ятдесяти – п'ятдесяťох*.

У ділових паперах слід дотримуватися таких правил уживання числівників:

1. Уживати треба тільки книжні числівники: *півтора́ста кілограмів (неправ.) – 150 т (сто п'ятдесяť кілограмів)*.

Можливі конструкції типу: *половина міста, піввулиці, півострів, чвертьфінал, півтора рази*.

2. Числівникові конструкції на позначення приблизної кількості обмежуються, а нечасте їх використання здійснюється через зазначення рамок або за допомогою слів *більше, менше, до, понад*, завдяки чому досягається більша точність та достовірність мовлення: *кількасот (неправ.) – 400-800; кільканадцять (неправ.) – 13-19; близько десяти студентів (неправ.) – менше десяти студентів*.

3. В умові математичної задачі дробові числівники слід читати й писати повністю: *три п'ятих, п'ять шостих, сім десятих*.

У доповідях та звітах уникають уживання простого дробу і якщо у знаменнику стоїть 2,3,4, то замість 1/2, 1/3, 1/4 треба писати й говорити *половина, третина, чверть* – без числівника *одна*:

$\frac{3}{4}$ податків (неправ.) – 0,75 % податків (нуль цілих і сімдесят п'ять сотих). Однак при протиставленні або спеціальному наголошуванні вживають форму дробових числівників: *одна третина хімічної речовини знаходилась у пробірці – дві треті використали для подальших дослідів*.

4. Прості кількісні числівники, що позначають однозначне число без назви іменника чи одиниці виміру, часові межі пишуться словами: (неправ.) *Досліди необхідно продовжити ще 2-3 місяці*. – (прав.) *Досліди необхідно*

продовжити ще два – три місяці.

5. Словами пишуться однозначні числівники на позначення часових меж та складні й складені числівники на початку речення: (неправ.) *12 днів* – (прав.) *Дванадцять днів продовжувалося спостереження.*

6. Порядкові числівники *перший – другий* уживаються на означення послідовності, порядку: *перший проект, другий проект, третій проект.* В інших випадках уживається займенник *інший*: *З одного боку, перевага спортсмена в цьому виді змагання була зафіксована; з іншого, особливої перемоги не відчувалося: суперники були слабкими.*

7. Уживання прийменника У(В) можливо лише тоді, коли після нього йдуть слова *кількість, розмір, сума*, а далі – числівник на позначення цієї кількості, розміру тощо.

8. Якщо в реченні подано декілька порядкових числівників, то літери чи позначення одиниць виміру треба ставити лише після останнього: *10, 15 та 20-го числа кожного місяця.*

13. Порядкові числівники, позначені арабськими цифрами, записують з кінцевим приголосним, голосним або голосним і приголосним відмінкового закінчення через дефіс:

80-х років, 11-го класу, 21-е століття.

Якщо зазначають низку порядкових числівників, то відмінкові кінцеві літери ставлять після останньої цифри: *кожного 1,3,5-го місяця.* Не пишуть відмінкових закінчень в порядкових числівниках, позначених римськими цифрами: *I татунок, II курс, XXI ст.*

Стилістичні особливості займенника

1. Слід уникати невиправданого використання займенників: (неправ.) *Прошу Вас надати мені академічну відпустку...* – (прав.) *Прошу надати академічну відпустку...*

2. Оскільки науковий стиль характеризується точністю у викладенні фактів, відсутністю емоційного забарвлення, у текстах досліджень не вживаються займенники із суфіксами зменшеності (*самісінький*), складні неозначені займенники (*абиякий, казна-хто*).

3. У реченні дійова особа, виражена займенником, повинна стояти в Н.в., а не в Ор.в. (тобто бажана активна, а не пасивна конструкція): (неправ.) *нами запропоновано* – (прав.) *ми запропонували.*

4. У разі неправильного використання займенників замість іменників або прикметників може виникнути двозначність (а це є не тільки небажаним в тексті, але й помилковим).

Дієслово та його форми в науковому стилі

1. Високою частотою вживання в науковому стилі відзначаються пасивні дієприкметники. Вони використовуються для лаконічного вираження думки, замінюючи часто ціле підрядне речення.

У сучасній українській діловій мові вживання активних дієприкметників теперішнього часу обмежене. Щоб уникнути помилок при вживанні дієприкметників, варто пам'ятати про різні засоби української мови, за допомогою яких можна передати ту ж саму інформацію: підрядні

речення, прикметники, іменники, прикметниково-іменникові словосполучення тощо:

інформуючий - той, хто інформує
слідуючий - наступний, подальший, такий
діючий (закон) - чинний
існуючі (недоліки) – наявні
пануюча (тенденція) – панівна
керуючий (банком) – керівник
знаючий (працівник) – обізнаний
оточуюче (середовище) – довкілля, навколишнє.

Практична частина

Завдання 1. Прочитайте уважно текст. До якого стилю він належить? Доведіть свою думку. Прослідкуйте за використанням дієслівних форм (час дієслова, його значення). Як оформлюються числові дані (числівник)? Чи є в текстах форми ступенів порівняння прикметника? Якщо так, то з якою метою вони вживаються?

Розставте пропущені розділові знаки, вставте букви на місці крапок, розкрийте дужки.

Текст 1. Мова забе...печує вічність культури. Вона пов'язує культуру етносу в один бе...перервний процес від минулого через сучасне до майбутнього. Що міцніші позиції займає мова в суспільстві то надійніші персп...ктиви культури.

Наш обов'язок зміцнювати ці позиції а (перед)усім не допустити що(б) на нашому поколі...і обірвався цей предковічний мовно (культурний) зв'язок поколі...ь...

Навіть у (високо) розвине...их країна захищає свою мову в царині культури. (На) приклад у Франції дозволяється д...монструвати максимум 40 % (відео) і (кіно) продукції іноземними мовами для порівня...я в Україні 99 % такої продукції д...монструється (не) українською мовою. В Ірландії кожен артист з...бовяза...ий щомісячно виступати ірландською мовою значна кількість населе...я цієї країни поки що користується здебільшого англійсько., а не державною ірландською. У Швеції податок від гонорар(у,а) за викона...я естрадних творів (не) шве...ькою мовою вищий на 25 % а отрима...і кошти йдуть на розвиток шве...ької культури.

Своєрідність культури її неповторність національний характер забе...печується (перед) усім специфікою національної мови.

Тому відстоюючи самобутність рідної мови ми тим самим оберігаємо самобутність національної культури і духовності.

(В..Іванишин,Я. Радевич-Винницький)

Завдання 2. виправте помилки в дієслівних словосполученнях:

Обообщити пропозиції, одобрити рішення,здавати іспит, нанести шкоду, відложити засідання, позорити колектив, приносити збитки, це

являється доказом того, це зайвий раз доказує, Ваша позиція визиває заперечення, це до мене не відноситься, вискажи свою думку, умій держати слово.

Завдання 3. Запишіть словами (запропонуйте можливі варіанти), поєднавши з іменниками:

$\frac{1}{2}$; $\frac{1}{4}$; 0,5; 306,4%; 1991; 1,6.

Література:

7, 19, 22, 24 (с. 34-62), 26

Тема № 3. Жанри наукового стилю.

Навчальна мета заняття: узагальнити знання аспірантів щодо жанрів наукового стилю.

Час проведення – 4 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Науковий текст як результат наукової розвідки.
2. Конспект як особливий вид тексту.
3. Тези як жанр наукового стилю.
4. Анотація.
5. Відгук.
6. Реферат
7. Наукова стаття.

Методичні вказівки

Текст (від лат. textus - тканина, сплетіння, поєднання) – об'єднана смисловим і граматичним зв'язком послідовність мовленнєвих одиниць: висловлювань, фрагментів, розділів та ін.

Науковий текст:

- ✓ єдиний комунікативний блок;
- ✓ має чітку, логічну структуру;
- ✓ поділяється на внутрішньо завершені частини (розділи, підрозділи, пункти, параграфи, абзаци)

Принципи укладання наукових текстів:

- ❖ принцип змістової насиченості;
- ❖ наукової інформативності;
- ❖ новизни;
- ❖ змістової закінченості;

- ❖ доступності;
- ❖ проблемності.

За функціональним призначенням наукові тексти поділяють на види:

- теоретичний текст (подає теоретичні аспекти предмета дослідження);
- методологічний текст (містить мотивацію та опис специфіки методології проведеного дослідження);
- оглядовий текст (науково обґрунтовує предмет дослідження, установлює межі цього дослідження, указує на ступінь невивченості його окремих складників);
- пояснювальний текст (розкриває основні положення за допомогою посилань, цитат, різних приміток і тлумачень понять, таблиць, формул тощо);
- емпірико-фактологічний текст (подає опис фактологічної бази дослідження, класифікацію й узагальнення фактів у конкретному дослідницькому контексті);
- додатковий текст (для додаткових доказів наукових положень використовують анкети, тексти завдань, графіки, статистичний матеріал, розміщені в додатках до наукової роботи);
- науковий текст мішаного типу (поєднує ознаки різних видів наукових текстів)

Конспект – це особливий вид тексту, в основі якого лежить **аналітико-синтетична переробка інформації** (вихідного тексту). Мета цієї діяльності – виявлення, систематизація й узагальнення (з можливою критичною оцінкою) найціннішої (для того, хто конспектує) інформації.

Конспект є вторинним до вихідного тексту, тобто конспект – це самостійний вторинний текст. Як будь-який текст, конспект має основні ознаки: змістову, смислову й структурну цілісність.

Етапи підготовки конспекту

1. Виділення смислових частин: усю інформацію, що складає одну тему, варто групувати в один блок.
2. У кожній смисловій частині сформулювати тему з опорою на ключові слова і фрази.
3. У кожній частині виділити головну й додаткову інформацію.
4. Головну інформацію фіксують у конспекті в різних формах: у вигляді тез; виписок (текстуальний конспект); питань, що виявляють суть проблеми; номінативних речень (конспект-план і конспект-схема).
5. Підготовка додаткової інформації за необхідності.

Тези – коротко сформульовані основні положення доповіді, наукової статті.

За поданим у них матеріалом і за змістом тези можуть бути первинним, оригінальним науковим твором і вторинним текстом, подібним до анотації, реферату, конспекту. Оригінальні тези є стислим відбиттям власної доповіді,

статті автора. Вторинні тези створюють на основі первинних текстів, що належать іншому авторові.

Кожна теза, що становить зазвичай окремий абзац, висвітлює певну мікротему. Обсяг тез становить 2 - 3 сторінки друкованого тексту через 1,5 – 2 інтервали.

Тези мають нормативну змістовно-композиційну структуру, у якій виділяють: преамбулу, основне тезове положення, заключну тезу.

Усі тезові положення групують у єдиний текст. Іноді їх так і залишають у вигляді окремих пунктів, але найчастіше редагують і надають їм цілісності.

Оформлення тез у вигляді публікації передбачає дотримання деяких вимог:

- у правому верхньому куті аркуша зазначають прізвище, ім'я, по батькові автора й необхідні відомості про нього;
- виклад кожної тези починається з нового рядка й займає від одного до кількох абзаців;
- у процесі викладу тез звертають увагу на актуальність проблеми, якій вони присвячені, стан її розробки в науці, основну ідею, положення, висновки дослідження, основні результати та їхнє практичне значення;
- тези мають бути чітко сформульовані, не повинні повторювати одна одну, а мають підводити до певного висновку, що визначає новизну та значущість висунутих положень для науки і практики.

Анотація (від лат. *annotatio* □ письмова ремарка, зауваження, примітка) □ **коротка характеристика книжки, стислий виклад основного змісту опублікованого чи рукописного твору.** Вона дає загальне уявлення про зміст твору, містить перелік основних розділів чи частин книги, питань, які висвітлюються, а також указівку, на яке коло читачів розраховано анований твір. Іноді подають відомості про автора.

Орієнтовна модель анотації наукового джерела

Вступна частина (вихідні дані): назва, жанр, автор, місце й рік видання, обсяг, структура, адресат.

Основна частина: актуальність, перелік основних проблем та/або висновків тексту

Заключна частина

Реферат – *письмовий виклад наукової статті, монографії, результатів наукового дослідження, змісту книги*

Цей термін має й інше значення: доповідь на будь-яку тему, написана на основі критичного огляду літератури та інших джерел.

Автореферат дисертації являє собою короткий виклад змісту дисертаційної роботи. Його функція - широке ознайомлення наукового співтовариства з методикою, результатами й висновками дисертації. Автореферат виступає також предметом реакції фахівців певної галузі знання, підготовки ними відгуків, у яких визначено оцінку роботи.

Короткий зміст роботи часто викладають за розділами дисертації. В основній частині автореферату доцільно виділити й докладно подати зміст

теоретичної (аналітичної), методологічної (методичної), прикладної (практичної, експериментальної) частин дисертаційної роботи.

В авторефераті наводять остаточні математичні вирази, важливі графіки, діаграми й таблиці. Дають коротку оцінку новизни результатів, отриманих у дисертаційній роботі. Висновки містять 7 - 9 докладних загальних висновків за результатами роботи.

Змістова частина автореферату повинна обов'язково включати:

- основні ідеї і висновки, викладені в дисертації;
- обґрунтування внеску автора в проведене дослідження;
- оцінку ступеня новизни й практичної значимості результатів досліджень.

Наприкінці автореферату наводять опубліковані в наукових виданнях роботи здобувача за темою дисертації, що відбивають основні наукові результати дисертаційної роботи.

Стаття – спеціальна публікація невеликого обсягу, у якій відбито погляди автора з визначених вузьких питань або результати окремих досліджень.

Етапи роботи над науковою статтею

1. Формулювання робочої назви статті:
 - а) заголовок має бути лаконічним і однозначним;
 - б) заголовок повинен сконцентрувати увагу читача на предметі дослідження.
2. Визначення меж теми та обсягів наукової інформації, представленої в науковій статті.
3. Розроблення орієнтовного плану (змісту) статті: вступу, основної частини, висновків, перспективи дослідження.
4. Окреслення у вступі змісту роботи:
 - а) постановка проблеми, з'ясування її актуальності та науково-практичного значення. Висвітлення актуальності не має бути багатослівним, головне – показати суть проблемної ситуації, що потребує вивчення;
 - б) аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання певної проблеми й на які спирається автор;
 - в) порушення не вирішених раніше питань, яким присвячено статтю;
 - г) формулювання мети й завдань статті.Мета вступу – показати, що дослідження є розвитком, продовженням або спростуванням визнаних положень, полемікою з іншими напрямками або окремими науковцями.
5. Визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовки основних тез – відповідей на завдання.
6. Тлумачення використаних у статті термінів.
7. Обґрунтування в основній частині отриманих результатів. Текст має спиратися на принципи „від відомого до невідомого”, „від простого до складного”. Факти, явища мають бути певним чином представлені, класифіковані, згруповані, описані й супроводжуватися відповідним коментарем.
8. Перевірка узгодженості між заголовком, метою, завданнями й висновками.
9. Міркування над перспективами подальших розвідок у цьому питанні.

10. Проведення самоконтролю виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

11. Оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке науковий текст?
2. Назвіть принципи укладання наукових текстів.
3. Що таке конспект?
4. Які вимоги до конспекту Вам відомі?
5. Схарактеризуйте етапи підготовки конспекту.
6. Що таке тези?
7. Проаналізуйте анотацію як явище.
8. Які види та етапи анотування наукового джерела Ви знаєте?
9. Відгук як висновок уповноваженої особи.
10. Із чого складається реферування наукового тексту?
11. Що таке стаття?
12. Схарактеризуйте етапи роботи над науковою статтею.

Практична частина

Завдання 1. Підготуйте реферат за обраною темою

Завдання 2. Напишіть розгорнуту анотацію на наукову статтю.

Завдання 3. Напишіть відгук на реферат.

Завдання 4. Напишіть наукову статтю, пов'язану із вашим дослідженням.

Завдання 5. Складіть план-конспект Вашої роботи.

Завдання 6. Оформіть тези до наукової статті за фахом.

Література:

9 (с. 21-48), 14 (с. 34-62), 29, 43

Тема № 4. Лексика наукового стилю. Термін як мовне явище.

Навчальна мета заняття: узагальнити знання аспірантів щодо лексики наукового стилю.

Час проведення – 4 год. **Місце проведення** – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика лексики наукового стилю.
2. Особливості функціонування термінів у науковому стилі й прийоми введення їх у тексти. Інтернаціональні терміни.
3. Морфологічні особливості наукового стилю.
4. Виразальні можливості синтаксичних одиниць у науковому стилі.

Методичні вказівки

Лексика наукового стилю. Основу будь-якого наукового викладу складають загальновживані слова в їх прямих конкретних значеннях. У наукових текстах не вживається лайлива, іронічна, жартівлива, пестлива, фамільярна, просторічна та емоційна лексика.

Для наукового стилю характерне широке вживання термінів.

Термін (від лат. *Terminus* – божество меж та кордонів) – слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя.

Термінологія – це сукупність термінів з усіх галузей знання (або однієї галузі знання).

Термін повинен бути однозначним у межах однієї термінологічної системи. Синонімія в термінології – небажане явище, хоч вона існує, коли до терміна іншомовного походження виникає синонім, створений на рідному ґрунті. Напр.: алфавіт-азбука-абетка, процент-відсоток. Це терміни-буклети.

У суто наукових текстах терміни не пояснюються. Пояснення бувають у науково-популярній та навчальній літературі. Введення термінів у текст може бути здійснене в різних формах: а) як безпосереднє визначення: *“Композиція-структура, побудова твору певного жанру”*, б) поступове підведення до терміна після розгорненого опису поняття, в) синонімічна форма введення: *“Ідіоми – стійкі звороти мови”*, г) через етимологізацію, тобто пояснення походження слова. Терміни можуть бути пояснені в дужках або у виносці під текстом. Від термінів слід відрізняти номенклатурні назви. Це одиничні поняття, а не загальні. Півострів – це термін, а Крим – це номенклатурна назва.

Морфологічна специфіка наукового стилю

Характерне широке вживання іменників. Уживання іменників з прикметниками у функції означення пояснюється чіткістю і великою інформативністю наукового стилю.

У науковій літературі часто використовуються абстрактні та речовинні іменники у формі множини: технічні масла, мінеральні води, леговані сталі.

Цифрове, а не буквене позначення числівників. У науковому стилі відсутня розповідь від 1-ої особи. Замість займенника “я” вживається займенник ми (авторське ми) з метою залучити слухача (читача) до участі в міркуваннях.

Як правило, використовується стилістично нейтральний монолог, що ведеться від 3-ї особи.

У науковому стилі переважає форма теперішнього часу дієслова із значенням позачасовості, за допомогою якої констатують існування певного явища дійсності, його якостей і зв’язків.

Широко використовуються безособові дієслова та форми на -но, -то.

У науковому стилі вагоме місце посідають прийменникові конструкції та сполучники. Високий відсоток використання прийменників пояснюється зокрема іменним характером наукового стилю (багато іменниково-прийменникових конструкцій).

Широко вживаються сполучники, особливо сполучники підрядності.

Не вживаються в наукових текстах емоційні частки та вигуки.

На **синтаксичному рівні** для наукового мовлення характерною особливістю є завершеність, повнота і логічна послідовність викладу. Використовують переважно складні речення різних видів. Складнопідрядні речення переважають над складносурядними. Це пояснюється тим, що підрядні конструкції виражають складні причинові, часові, умовні, наслідкові та інші відношення.

Широко вживаються безособові речення у складі складнопідрядних, наприклад: *Необхідно відзначити, що..*

Часто використовується вставні та вставлені конструкції, які виконують роль внутрішніх введень, підкреслюють зв'язок думок, послідовність викладу.

Синтаксичним засобом вираження логічного членування і зв'язності тексту в науковому мовленні є також порядок розміщення членів речення. Переважна більшість речень починається не з підмета, а з обставини, додатка або присудка.

Для наукових текстів характерна чітка побудова абзаців.

Практична частина

Завдання 1. Випишіть із підручника зі спеціальності, з монографії, наукового часопису чи з науково-популярної літератури уривок тексту (1,5–2 сторінки), зробіть його аналіз, використовуючи поданий нижче план.

План аналізу наукового тексту

1. Точна вказівка на текст, який аналізується (бібліографічні дані праці) або ж ксерокопія тексту (якщо це стаття чи уривок).
2. До якого підстилю наукового стилю можна віднести аналізований текст?
3. Жанр і тема роботи.
4. Ознаки стилю.
5. Мовні засоби (описати: терміни, схеми, таблиці, графіки (їх різновиди і роль у праці); наукова фразеологія, цитати, посилання, синтаксичні конструкції (різновиди речень, навести приклади, їх роль), частини мови, які слова і словосполучення використано для поєднання частин у тексті).
6. На кого розрахований доробок?

Завдання 2. Пригадайте й запишіть 10-15 іншомовних термінів Вашого майбутнього фаху, поясніть їх значення. Складіть або выпишіть з текстів речення з цими термінами.

Завдання 3. Підкресліть лексику, яка використовується в науковому стилі:

Теорія, цивільне судочинство, харківці, функція, передумова, довідка, вельмишановний, орфоепія, громадськість, контракт, животворящий, рапорт, магічний, свавілля, асиміляція, тарифікація, нісенітниця, норматив, осяйний,

генетика, сюжет, верховенство права, степінь, юрисдикція.

Завдання 4. Перекладіть текст українською мовою

Элемент «типовые следы» не является элементом криминалистической характеристики, так как является следствием реализации того или иного элемента криминалистической характеристики (например, орудия преступления или способа подготовки) вовне. Таким образом, формализации подлежат такие элементы, как личность преступника (биологические и социо-демографические данные, мотив преступления, преступные навыки, связи в преступной группе), обстановка преступления (время и место преступления), жертва преступления, орудие преступления, способ подготовки, способ совершения, способ сокрытия следов, способ постпреступного поведения, и т. д. Выделенные выше элементы содержательно не равнозначны, характеризуюсь несколько отличающимся уровнем автономности. Так, системообразующими элементами всегда выступают особенности личности преступника и обстановки преступления. Остальные элементы, будучи производными от двух вышеназванных, нуждаются в своеобразном ранжировании, применительно к отдельным видам преступлений. Речь идет о том, что орудие преступления в заказных убийствах предопределяется особенностями личности (преступными навыками), а в бытовых – особенностями обстановки преступления. Сказанное становится предельно значимым при поиске взаимосвязей между элементами. (Ахмедшин Р. Л., Фоминых И. С).

Завдання 5. Перепишіть речення, розставляючи потрібні розділові знаки для відокремлення вставних та вставлених одиниць, поясніть функції цих одиниць у наукових текстах.

1. Як зазначає С. Шевчук конструкція «мирне володіння майном» має процесуальний процесуальні гарантії та матеріальний власне захист від свавільних дій держави компоненти. 2. Право на подання скарги не повинно бути пов'язано з перебуванням законним чи ні на території тієї чи іншої держави. 3. В Україні донедавна звернення могло бути тільки усним викладеним громадянином і записаним посадовою особою на особистому прийомі чи письмовим надісланим поштою або переданим громадянином до відповідного органу установи особисто чи через уповноважену ним особу якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства. 4. Професор М. І. Козюбра підкреслює що концепція верховенства права ґрунтувалася і переважно продовжує ґрунтуватися нині на утвердженні таких цінностей як функціонування держави пов'язаної правом повага до невідчужуваних прав і свобод людини та їх охорона насамперед з допомогою незалежного і неупередженого правосуддя дотримання принципу юридичної рівності громадян тощо. 5. Вважаємо таким чином що ключовими принципами законодавчого регулювання лобістської діяльності має стати принцип верховенства права дотримання прав та свобод людини, принципи відкритості та прозорості законодавчої процедури на основі попереднього

суспільного обговорення і врахування його результатів при схваленні відповідного законопроекту.

Питання для самоперевірки:

1. Яка лексика переважає в науковому стилі?
2. Що таке термін? Які бувають терміни?
3. Які Ви знаєте способи введення термінів у науковий текст?
4. Чим можна пояснити широке вживання іменників у науковому мовленні?
5. З якою метою і коли в науковому стилі вживається займенник *ми*?
6. Які форми часу дієслів переважають у науковому стилі?
7. Які за будовою речення характерні для наукових текстів? Чим це зумовлено?

Література:

16, 19 (с. 21-48), 22, 24 (с. 34-62), 35

Тема № 5. Основи наукового редагування.

Навчальна мета заняття: поглибити знання аспірантів щодо наукового редагування.

Час проведення – 4 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Рубрикування тексту
2. Використання скорочень, аббревіатур у наукових текстах.
3. Загальні правила цитування
4. Оформлення посилань на використану літературу, списків джерел, додатків.
5. Редагування наукових текстів.
6. Типові помилки в науковій мові.

Методичні вказівки

Редагування - це приведення об'єкта редагування у відповідність до чинних у певний час у конкретному суспільстві норм, а також його творча оптимізація, метою яких є отримання заданого соціального ефекту. Складається з двох рівноправних процедур: контролю (аналізу) та виправлення (реконструкції) авторського оригіналу.

Види редагування:

загальне й галузеве;

нормативне й творче.

Практику редагування досліджує теорія редагування, яка, поряд із теорією видавничої справи є складовою едитології (едитологія - прикладна суспільно-

інформологічна наука, яка досліджує методологічні засади готування повідомлень у процесі їх публікування / оприлюднення в ЗМІ).

Аспект редагування - це редагування повідомлення на основі якогось одного чи одночасно кількох видів норм. Кожен такий аспект, як правило, має окрему назву. У літературі найчастіше виокремлюють такі аспекти редагування:

літературне (здійснюють одночасно на основі кількох видів норм: інформаційних, композиційних, логічних, лінгвістичних і психолінгвістичних);

технічне (на основі поліграфічних норм або норм, які встановлює технічне обладнання чи технологія електронних ЗМІ);

політичне (на основі політичних норм);

художнє (на основі естетичних норм);

наукове (на основі норм тієї науки, фактичний матеріал якої описують у повідомленні).

Існують такі етапи редагування:

перше, наскрізне, читання;

доведення (спільно з автором) оригіналу до комплектності;

робота над структурою (композицією);

визначення єдиного стилю представлення тексту;

робота з допоміжною або службовою частинами видання;

робота над заголовками;

редакційна правка (із застосуванням різних видів редагування).

Перше, наскрізне читання.

На підготовчому етапі редакційно-видавничого процесу редактор в загальних рисах вже міг скласти перше враження про оригінал, який йому буде необхідно готувати до друку. Але перш ніж взятися за ручку (або почати правити на екрані компютера), він зобов'язаний прочитати весь твір..

Доведення (спільно з автором) оригіналу до комплектності

На цьому етапі редагування слід уточнити, спільно з автором, склад представленого оригіналу, виявити відсутні складові, і прийняти рішення: або відкласти роботу, або почати правити, домовившись з автором про кінцеві терміни ліквідації недоліків.

Робота над структурою (композицією) оригіналу

Це відповідальний етап, від виконання якого залежатиме якість змістовної частини майбутнього видання. Мова йде, перш за все, про структурну організацію всього тексту, логічного взаємозв'язку всіх його частин, незалежно від того, це – журналістський твір або книжкове видання. Звичайно ж, книга вимагає більше уваги редактора .

. Визначення єдиного стилю представлення тексту

Дотримуючись в цілому загальних вимог підготовки для газетно-журнального і книжкового ринку друкованої продукції (випуску в ефір радіо-та телепрограм), кожна редакція або видавництво може мати свій власний стиль подання текстів чи програм. Йдеться зокрема про форми розміщення основного, службового чи допоміжного текстів, змісту, виділення заголовків, повноту опису бібліографічних посилань. Є цілий ряд особливостей і в уявленні деяких складових тексту. Так, наприклад, у наборі прізвищ ряд видавництв сповідує європейський стиль - лише повні імя та прізвище, інші дотримуються старого підходу - або вживання ініціалів, або повне написання імен, по батькові та прізвищ. Те ж стосується і цифр, особливо в назвах століть, років, а також географічних назв. Слід

дотримуватися єдиних критеріїв і в скороченому написанні окремих слів.

Робота з апаратом видання

Наявність і повнота в майбутньому оригінал-макеті допоміжної частини видання (додатків, бібліографічних описів, покажчиків, словників, посторінкових виносів, змісту) також залежить від редактора, його тісної співпраці з автором. Зазначені складові тексту, як правило, редагуються після завершення роботи над основною частиною оригіналу. Але можуть перебувати в роботі і паралельно. Це ж стосується і службової частини видання (авантитулі, розгорнутого титулу, колонцифр, колонтитулів).

Робота над заголовками

Найбільша робота над заголовками чекає редактора в книжковому, добре структурованому, виданні. Оскільки назви тут даються всім підрозділам книги (глави, розділи, параграфи тощо), і всім структурним частинам рубрик (допоміжні покажчики, таблиці, ілюстрації та ін.). Заголовки виконують у тексті кілька важливих функцій:

- * полегшують роботу читача з виданням;
- * організовують процес читання;
- * дають можливість читачеві осмислено працювати з окремими частинами видання;
- * готують читача до сприйняття нового, щодо закінченого, цілого твору;
- * забезпечують зручність в пошуку вибіркової інформації;
- * дають можливість глибше засвоїти матеріал.

Головним завданням редактора на цьому етапі є досягнення оптимальної відповідності заголовків змісту текстових фрагментів.

Редакційна правка (із застосуванням різних видів редагування)

Редакційна правка - це остання складова етапу редагування, проте не остання за серйозністю виконання редактором.

Здійснювати необхідні виправлення в тексті редактор починає після першого наскрізного читання. Сутність редагування полягає в тому, що в окремих словах, пропозиціях, а то і фрагментах тексту редактор може здійснювати такі операції:

- заміну;
- вставку;
- видалення;
- перестановку;
- скорочення;
- переробки.

Головними завданнями такого редагування є усунення неточностей, повторів, досягнення чіткості формулювань, логічності викладу, мовностилістичні грамотності.

Отже, будь-які виправлення, внесені під час редагування обов'язково повинні узгоджуватися з автором. Необхідно уникати категоричності суджень обґрунтовуючи необхідність виправлень. Протягом усього періоду роботи з автором потрібно зберігати поважні взаємини.

Редакторські (коректурні) знаки

Коректура— це процес виправлення помилок, які можуть бути виявлені у відредагованому документі під час його розмноження.

Коректурні знаки— це система графічних символів, які використовують

для зазначення місця та характеру виправлення помилок в тексті.

Коректурні знаки поділяють **на п'ять груп**:

I група — знаки заміни, усунення та вставок;

II група — знаки перестановки друкованих знаків;

III група — знаки зміни проміжків;

IV група — знаки абзацу;

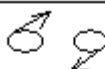

V група — знаки виправлення технічних дефектів набору.

Документ, який подають до друку, пишуть **розбірливим почерком**.

Всі коректурні знаки й виправлення чітко пишуть **чорними, синіми або фіолетовими чорнилами**, але не олівцем. Пояснення до виправлень оформлюють на берегах.

Якщо вставка велика за обсягом, то текст вставки не вписують, а **роблять посилання на номер вставки та номер сторінки оригіналу**.

6 Секретар (оператор машинного набору) **повинен знати основні коректурні знаки** і вміти ними користуватися під час набору тексту з коректурною правкою.

Коректурний знак	Призначення	Зразок застосування
	Друкувати текст з абзацу	 Констатуюча частина може бути відсутня
	Ліквідувати абзац	Думка не закінчена. Абзац не потрібен
	Вписати літеру	Цілком ^у свідомо
	Вписати пропущене або замінити помилково написане слово	Документ ^{без} помилок
	Вилучити проміжок між словами	Документ / () / знаходиться на виконанні
	Вилучити проміжок у слові	До[к]умент
	Вилучити знак або літеру	Організація місця
	Роз'єднати слова, надруковані разом	Наказ має
	Вилучити зайві слова	Літературна мова мова
	Вилучити зайвий текст	При підготовці наказів слід враховувати його розпорядчі та виконавчі значення
	Відновити помилково закреслене слово	Активна форма вживається
	Поміняти місцями слова, надруковані поряд	Розпорядча може частина поділитися
	Поміняти місцями слова в реченні	Слова поміняти в реченні місцями
	Переставити з одного рядка в другий слово або групу слів	Кожний пункт наказу арабськими цифрами нумерується
	Вилучити розрядку	Наказ
	Замінити малу літеру великою	україна
	Замінити велику літеру малою	Пу ^н кт
	Збільшити інтервал	Текст повинен мати <u>наказову</u> форму викладу
	Зменшити інтервал	Для надання чіткості текстові наказу

Практична частина

Завдання 1. Зредагуйте текст, зазначте, які мовні норми порушено.

1. Сформовані в посткласической науці підходи до розуміння права, як зазначає професор А. В. Поляков, характеризуються прагненням подолати властивим класичним типам праворозуміння розрив між правом і людиною і являють є спробою відповісти на питання, як право пов'язане з суб'єктом. Більшість сучасних правових теорій виходить з того, що правознавство має справу з антропосоціогенной реальністю, а не з

аналогом природних об'єктів. Затвердження цього принципового положення виявилось нерозривно пов'язаним з докорінним переглядом класичних методологічних підходів до пізнання права і формуванням на основі некласичних методів нових уявлень про буття права як явища, що має свій власний сенс, а не просто генетично пов'язаного з «природою», «державою» або «суспільством».

Завдання 2. Запишіть словосполучення, добираючи можливі синоніми до виділених слів. Укажіть порушення мовної норми.

Шокуючі подробиці, шокуюча поведінка, шокуюча звістка; запобігати лихові, запобігати ласки, запобігати перед начальством; гальмувати процес розвитку, гальмувати рефлексії, гальмувати розвиток, гальмувати швидкість.

Надзвичайне враження, надзвичайні здібності, надзвичайний обід, надзвичайно гарний, надзвичайно схвильований, надзвичайно гарячий.

Завдання 3. До власне українських слів доберіть іншомовні відповідники.

Покоління, засновник, життєпис, запашний, доказ, розум, відлуння, згода, перевага.

Література:

16, 19 (с. 21-48), 22, 24 (с. 34-62), 28

Тема № 6. Особливості перекладу наукових текстів.

Навчальна мета заняття: поглибити знання аспірантів щодо перекладу наукових текстів.

Час проведення – 4 год. Місце проведення – аудиторія.

Навчальні питання:

1. Переклад наукового тексту.
2. Комп'ютерний переклад.

Методичні вказівки

Переклад – один із найважливіших шляхів взаємодії національних культур, дієвий спосіб міжкультурної комунікації. Мета будь-якого перекладу – донести до читача, який не володіє мовою оригіналу, і ближче ознайомити його з відповідним текстом. Перекласти означає точно й повно висловити засобами однієї мови те, що вже зафіксовано засобами іншої мови в нерозривній єдності змісту і форми.

Розвиток науки у наш час неможливий без обміну спеціальною інформацією, що з'являється в різних країнах у наукових періодичних виданнях, спеціальних бюлетенях, монографіях тощо.

Переклад – 1) процес відтворення письмового тексту чи усного вислову засобами іншої мови; 2) результат цього процесу.

Процес перекладання – це цілеспрямований процес, який охоплює такі етапи: 1) зорове чи слухове сприймання інформації чужою мовою, усвідомлення її змісту; 2) аналіз інформації мовою оригіналу й синтез рідною мовою; 3) відтворення змісту рідною мовою.

Оскільки переклад – це передавання змісту того, що було висловлено, то перекладаються не слова, граматичні конструкції чи інші засоби мови оригіналу, а думки, зміст оригіналу. Згідно з теорією перекладу немає неперекладних матеріалів, є складні для перекладу тексти. Труднощі під час перекладання пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу, мови, якою перекладають, або з відсутністю в цій мові готових відповідників.

Види перекладу

1. *За формою* переклад поділяють на *усний і письмовий*.

Усний переклад використовують для обміну інформацією під час особистого контакту фахівців при укладанні контрактів, на виставках, міжнародних науково-технічних конференціях, симпозіумах, на лекціях, під час доповідей тощо. На відміну від письмового перекладу усний роблять негайно, не маючи змоги послуговуватися довідковою літературою.

Усний переклад може бути послідовним або синхронним.

Послідовний переклад – це усний переклад повідомлення з однієї мови іншою після його прослуховування. Важливо, щоб переклад здійснювався у паузах після логічно завершених частин, щоб був зрозумілий контекст.

Синхронний переклад робить перекладач-професіонал одночасно з отриманням усного повідомлення.

За способом перекладу розрізняють *буквальний і адекватний переклад*.

Буквальний переклад називають також дослівним, у такому перекладі можуть зберігатися порядок слів та граматичні конструкції, невластиві мові, якою перекладають, наприклад: *Ваш проект самый интересный. – Ваш проект самый цікавий* (треба – *найцікавіший*). *Я считаю, что Вы правы. – Я рахую, що Ви праві* (треба – *Я вважаю, що Ви маєте рацію*).

Адекватний переклад точно передає зміст оригіналу, його стиль, і відповідає всім нормам літературної мови, наприклад: *Клиент проживает по адресу... – Клієнт мешкає за адресою... Предоставленные бумаги к делу не относятся. – Подані папери не стосуються справи.*

За змістом виділяють такі основні різновиди перекладу:

- *суспільно-політичний*, який передбачає усне чи письмове відтворення засобами іншої мови суспільно-політичних матеріалів: виступів та заяв політичних діячів, інтерв'ю, матеріалів брифінгів, прес-конференцій, дипломатичних документів, наукових праць з політології, соціології тощо;

- **художній**, тобто переклад творів художньої літератури (поезія, проза, драма). Художній переклад дає змогу кожному народові долучитися до скарбів світової літератури, а також сприяє популяризації національної культури;
- **науково-технічний (технічний)** – переклад, який використовують для обміну науково-технічною інформацією між людьми, які спілкуються різними мовами.

Повний переклад наукового тексту здійснюють за такими етапами: читання всього тексту з метою усвідомлення змісту; поділ тексту на завершені за змістом частини, їх переклад; стилістичне редагування повного тексту (слід оформити текст відповідно до норм літературної мови, усунути повтори; усі терміни й назви мають бути однозначними; якщо думку можна висловити кількома способами, перевагу слід віддати стислому, якщо іншомовне слово можна без шкоди для змісту замінити українським, то варто це зробити).

Реферативний переклад – 1) письмовий переклад заздалегідь відібраних частин оригіналу, що складають зв'язний текст; 2) виклад основних положень змісту оригіналу, що супроводжується висновками й оцінюванням. Реферативний переклад у 5–10 і більше разів коротший за оригінал.

Робота над першим різновидом реферативного перекладу передбачає такі етапи: ознайомлення з оригіналом; за потреби – вивчення спеціальної літератури; виділення в тексті основного й другорядного (відступи, повтори, багатослівність, екскурси в суміжні галузі тощо); перерахування основної частини, усунення можливих диспропорцій, нелогічності; переклад основної частини, зв'язний і логічний виклад змісту оригіналу.

Робота над другим різновидом реферативного перекладу відбувається за схемою: докладне вивчення оригіналу; стислий виклад змісту оригіналу за власним планом; формулювання висновків, можливе висловлення оцінки.

Анотаційний переклад – це стисла характеристика оригіналу, що є переліком основних питань, іноді містить критичну оцінку. Такий переклад дає фахівцеві уявлення про характер оригіналу (наукова стаття, технічний опис, науково-популярна книга), про його структуру (які питання розглянуто, у якій послідовності, висновки автора), про призначення, актуальність оригіналу, обґрунтованість висновків тощо. Обсяг анотації не може перевищувати 500 друкованих знаків.

Автоматизований (комп'ютерний) переклад. Ідея автоматизованого перекладу виникла ще 1924 р., а 1933 року радянському інженерові П. Смирнову-Троянському було видано патент на машину для перекладання, яка працювала за принципом зіставлення відповідників з різних мов механічним способом. Машинний переклад у сучасному розумінні цього терміна вперше було зроблено 1954 року в Джорджтаунському університеті. Сьогодні створено багато експериментальних і практичних систем автоматичного перекладу, напр., системи SYSTRAN, LOGOS тощо, до яких входить понад 15 версій для різних пар мов.

Під час перекладання комп'ютер працює на різних мовних рівнях: розпізнає графічні образи, робить морфологічний аналіз, перекладає слова та словосполучення, аналізує синтаксис тексту (словосполучення й речення), проводить семантичні (сміслові) перетворення, що забезпечує змістову відповідність уведеного й отриманого речення або тексту. Перекладання тексту з однієї мови іншою є важким завданням для комп'ютера, оскільки вимагає не заміни слів однієї мови словами іншої, а відтворення думок у повному обсязі, з усіма відтінками, тому проблема створення систем досконалого машинного перекладу є частиною проблеми створення штучного інтелекту.

Сучасні програми комп'ютерного перекладу можна з успіхом використовувати, проте перекладений текст слід перевірити, звернувши особливу увагу на переклад власних назв, термінів, слів у непрямому значенні та багатозначних, паронімів, омонімів, граматичних форм тощо.

Типові помилки під час перекладу наукових текстів українською мовою

Під час перекладу українською мовою наукових текстів неправильно добирають українські еквіваленти загальноновживаних лексем російської мови, перекладають дослівно усталені словосполучення, а постійне тиражування одних і тих помилок у наукових текстах призводить до розхитування мовної норми.

Як свідчить досвід, складним виявляється переклад поширеної у науковому стилі конструкції з фразеологічним сполученням *в качестве кого-то (чего-то)*. Наприклад, словосполучення *в качестве сетевой операционной системы* слід перекласти так: *як мережева операційна система; но чтобы служить в качестве денег, предмет должен пройти одно испытание... / але щоб служити (бути) грошима, предмет повинен пройти одне випробування...*

Для наукового стилю характерна наявність слів, які позначають процесуальні поняття. У цьому зв'язку треба розрізняти назви дій (процесів) і назви наслідків дії (процесу). В українській мові на позначення дій (процесів) зазвичай бажано уживати віддієслівні іменники, утворені від дієслів *недоконаного виду за допомогою -ення, -ання, -іння, -иття, -іття, -уття*: *змінювати – змінювання*.

Віддієслівні іменники, що означають наслідок дії, утворюються переважно від дієслів *недоконаного виду*, що означають багаторазову дію:

- безсуфіксним способом: *обмінювати – обмін; гнути, згинати – згин*;
- за допомогою додавання *-а, -ина, -ок*: *мінати, змінювати – зміна; колоти, розколювати – розколина; лити, виливати – виливок*;
- за допомогою додавання *-овання*, якщо дієслово має форму, яка закінчується на *-овувати*: *групувати, угруповувати – угруповання; статкувати, устатковувати – устаткування*.

У наукових текстах переклад дієслів залежить від контексту: іногда зустрічаються помилки – інколи трапляються помилки

к таким понятиям относятся... – до таких понять належать...
оказать влияние – вплинути
следовать примеру – брати за приклад
следует выполнить – належить виконати
следует отметить – слід зауважити
из теоремы следует – з теореми випливає
сделать возможным – уможливити
сделать невозможным – унеможливити
терминами являются слова ... – термінами є слова...
требуются специальные приемы – необхідні спеціальні заходи
включая пользователей – включно з користувачами
учитывая то, что – з огляду на те, що.

Виникають труднощі й при перекладі конструкцій з активно вживаним дієсловом *являється*, яке в українській мові уживається тільки в художньому стилі, переважно в поетичних творах (згадаймо І. Франка: «Чому являєшся мені у сні?»). У науковому стилі уживають форми *виявляється*, *є*; але обирати відповідну форму слід, враховуючи значення контексту. Якщо російське дієслово *являются* уживається зі значенням *обнаруживать*, *проявлять*, воно перекладається за допомогою дієслова *виявляється*, порівняймо: *Основным компонентом ... является знаковая система ... / Основним компонентом ... є знакова система. Оценка господина А. С. Маркулы явилась правильной / Оцінка пана А. С. Маркули виявилася правильною.*

Значні проблеми під час перекладу текстів наукового стилю спричиняє дієприкметник, який активно уживаний у текстах наукового стилю російської мови.

Активні дієприкметники теперішнього часу, які утворюються від дієслів І і II дієвідміни, обмежені в утворенні й використанні. У сучасній мові функціонують тільки ті дієприкметники, які втратили дієслівні ознаки й перейшли до класу прикметників. При цьому слід пам'ятати, що активні дієприкметники теперішнього часу відтворюються прикметниками: *господствующий* – *панівний*, *разрушающий* – *руйнівний*, *металлорежущий* – *металорізний*. Натомість поширені в сучасній українській мові віддієслівні прикметники на *-льний*: *снижувальний*, *ослаблювальний*.

Пасивні дієприкметники на *-мый* здебільшого перекладають дієприкметниками на *-ний*: *управляемый* – *керований*, *производимый* – *вироблюваний*; *познаваемый* – *пізнаваний* тощо.

Окремо зазначимо особливості перекладу російських конструкцій із дієприкметником *следующий*. Дієприкметник *слідуючий* неможливий в українській мові навіть теоретично, оскільки немає дієслів, від яких він міг би утворитися. Отже, перекладається:

словом *наступний* (у часовому й просторовому значенні), порівняймо: *Следующий вариант стандарта использует в качестве среды*

передачі / Наступний варіант стандарту використовує як середовище передачі;

- словом *такий* (перед переліком або поясненням).

Переклад речень з дієприкметниковими зворотами, здійснюють так: якщо дієприкметниковий зворот утворено за допомогою активних дієприкметників теперішнього часу, його перекладають складнопідрядним реченням, порівняймо: *Примером может служить двигатель, питающийся от преобразователя и приводящий в движение механизм / Прикладом може слугувати двигун, який (що) живиться від перетворювача й надає руху механізму.*

У наукових текстах часто вживаються так звані кліше, які структурують текст. Вони мають перекладатися як одне ціле: *в заключение – на закінчення, підсумовуючи; другими словами – інакше кажучи; прежде всего – насамперед; с другой стороны – з іншого боку; с одной стороны – з одного боку, в настоящее время – зараз, нині, наразі; в основном – здебільшого; в отличие – на відміну; в результате – внаслідок, як наслідок; в связи с тем что, поскольку – позаяк, оскільки; в то же время – водночас; в частности – зокрема; во многом – багато в чому; вместо этого – натомість; впрочем – а втім, зрештою; как правило – зазвичай; наконец – нарешті, зрештою; ни в коем случае – у жодному разі; по крайней мере – принаймні; при этом используются... – водночас використовуються; при анализе – під час аналізу; с помощью – за допомоги; учитывая то, что – з огляду на те, що.*

Під час перекладу прийменникових конструкцій слід звертати увагу на їх значення:

1) російським конструкціям з прийменником **по** в українській мові відповідають конструкції з прийменниками:

а) **по** (якщо вказується на простір, поверхню, межі): *В практике горного дела принято ориентировать линии падения и простирания пласта по сторонам света / У практиці гірничої справи прийнято орієнтувати лінії падіння і простягання пласта по сторонах світу;*

б) **орудним відмінком** без прийменника (якщо вказується напрямок): *по компенсационному каналу поступает сигнал / компенсаційним каналом надходить сигнал;*

в) **за, на, з** (у значенні згідно з чимось): *по принципу построения / за принципом побудови; по запросу клиента / на запит клієнта; по интересующим их вопросам / зпитань, що їх цікавлять; по другому адресу / на іншу адресу;*

г) **за, з, із, через** (у значенні причини, наслідку, деякі інші випадки): *по недоразумению / через непорозуміння; не однородный по составу / не однорідні за складом; доступ по вызову / доступ за викликом.*

2) прийменник **при** – це уживаний і універсальний прийменник російської мови, натомість в українській має набагато вужчу сферу вживання, тому, перекладаючи відповідні прийменникові конструкції, треба

бути дуже уважним, бо калькування російськомовних висловів не тільки позбавляє текст виразності, якої можна досягти вживанням суто українських мовних засобів, а й може змінити зміст цього тексту. Український прийменник **при** має лише такі значення: *розташування* (просторової близькості), хоча в багатьох випадках краще вживати й інші прийменники (*біля, поряд, коло тощо*); *підпорядкованості* або *належності*, наявності чогось, обставин, що їх характеризує наявність чогось поряд.

Прийменник *при* не вживають у значенні *під час* (рос. *во время*) наприклад, рос. *при испытании, при изменении, при выполнении, при измерении* тощо. У таких випадках російський *при* слід перекладати за допомогою *за, під час, коли, для*.

Наведений перелік не вичерпує всіх сталих словосполучень, які потребують уваги перекладача.

Очевидно, укладати двомовні словники для перекладу загальноновживаної лексики наукових текстів повинні фахівці, що досконало володіють обома мовами, або ті, хто уміє працювати з наявними тлумачними і граматичними словниками цих мов та довідниками. Адже причина недосконалості словників полягає у недооцінюванні їх авторами відмінностей між двома мовами та переоцінюванні власних знань.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке переклад?
2. Які види перекладу Вам відомі?
3. Які типові помилки трапляються під час перекладу?

Практична частина

Завдання 1. Запишіть переклад тексту українською мовою. Доповніть його власними міркуваннями про переваги і недоліки машинного перекладу.

*1. Про роль римського приватного права в процесі еволюції правового регулювання правовідносин з приводу майнових та особистих немайнових прав на протязі століть розвитку гуманітарних наук та власне правознавства, говорилося безліч разів. Як відомо сама дефініція поняття «приватне право» (*Jus privatum*) належить юристу-класику Доміцію Ульпіану, який на початку III століття н. е. в першій книзі своїх інституцій визначав: «Вивчення права розпадається на два положення: публічне і приватне (право). Публічне право, яке (відноситься) до положення Римської держави, приватне, яке (відноситься) на користь окремих осіб; існує корисне в суспільних відносинах і корисне в приватному відношенні. ... Приватне право ділиться на три частини, бо воно складається, або з природних приписів, або (з приписів) народів, або (з приписів) цивільних».*

2. Дискреції (лат.: ^ CzeIo - поділ), згідно етимології цього слова, являє собою «розрив» у правовій тканині, переривчастість простору

правового регулювання. Поширюючись у змісті системи права (відповідно і правовому регулюванню), дискреційні норми і інститути уподібнюють її (образно) просторову структуру, покритої розривами, в які з великою часткою ймовірності починають проникати владно-силові дії. Саме правове регулювання, набуваючи «розірваний» характер, поступово втрачає цілісність, зв'язність і раціональну передбачуваність.

Необхідно зауважити, що мова в даному випадку йде перш за все про переважання того чи іншого методу (інституційного або дискреційного) в правовому регулюванні і правових структурах, а не про чисті «ідеальні типи», оскільки навіть теоретично не можна уявити собі існування дискреційного типу всієї системи права або дискреційного типу правового регулювання в чистому вигляді. Адже подібний ідеальний тип, що базується виключно на розсуд публічно-владних суб'єктів (тобто доведений послідовно до кінця), втрачає якість нормативності і, відповідно, перестає бути правовою.

Література:

16, 19 (с. 21-48), 22, 24 (с. 34-62), 26, 42

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 142 с.
2. Горошкіна О. М., Шугова Л. І. Науковий текст: особливості мови та стилю: навчально-методичний посібник для аспірантів. Луганськ: Світанок, 2013. 138 с.
3. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Харків: ХНАУ, 2017. 272 с.
4. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
5. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 352 с.
6. Рассоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Харків: ХНАМГ, 2011. 76 с.
7. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. 2-ге видання. Київ: Академія, 2010. 213 с.
8. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2016. 151 с.

Допоміжна

9. Абрамович С. Д., Чикарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 464 с.
10. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. /за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
11. Дегтярьова К. В. Основи теорії мовної комунікації: навчально-методичний посібник. Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2012. 70 с.
12. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2015. 27 с.
13. ДСТУ 3017:2017. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Вид. офіц. Київ: Державна наукова установа «Книжкова палата», 2015. 42 с.
14. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ: Освіта України, 2014. 289 с.
15. Можарова Т. М. Культура наукового мовлення. *Вісник КДУ імені Михайла Остроградського*. Ч. 1. Гуманітарні науки. Випуск 5/2010 (64). С.169-173.
16. Наказ МОН України від 12 січня 2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».
17. Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен. *Педагогічні науки*. Випуск 60. Херсон: ХДУ, 2011. С.125-128.
18. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості: автореф. дис ...д-ра філол. наук. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 36 с.
19. Сопова К. А. Методи виявлення плагіату в наукових публікаціях. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. №4. С. 31–37.
20. Струнгар А. В. Пертинентність і релевантність інформаційних ресурсів при пошуку інформації в електронних бібліотеках. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 39. С. 407–416.
21. Типологія помилок у науковому тексті: збірник наукових праць / за ред. Т. В. Симоненко. Черкаси, 2011. 120 с.
22. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 4-е вид. Київ: Алерта, 2014. С. 515.
23. Штефан А. С. Науковий плагіат: співвідношення використання ідеї та форми вираження твору. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. №4. С. 68–79.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

24. Заремба Д. Що таке наукова комунікація? Режим доступу: <https://locusplace.org/naukova-komunikaciya-zaremba>.

25. Зелінська Н. В. Стаття у фаховому виданні: комунікація, імітація, профанація? [Електронний ресурс]. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 8. Київ: Академперіодика, 2013. С. 5460. Режим доступу: http://akademperiodyka.org.ua/docs/science_ukr8/NU8-Zelinska.pdf.
26. Культура наукової мови. Режим доступу: <http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Introduction/foreword.htm>
27. Литвинова Л. Наукова комунікація як складова науки державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 26-30. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2012_4_10
28. Шулінова Л. В. Жанрова диференціація наукового стилю сучасної української літературної мови. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2005. Вип. 11. С. 79-84. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apyl_2005_11_14.pdf.
29. Яхонтова Т. В. Жанри первинної наукової комунікації: сучасні тенденції розвитку. *Наук. вісник Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. Сер.: Філол. науки (мовознавство). 2014. № 2. С. 135–140. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvddpufm_2014_2_26.pdf.
-